

Sava i Jolanda: Našim prvim pomorskim časnicama uredbom je 1953. zabranjen rad na brodovima

MORSKE PRIČE

Prve žene brodski časnici u pomorskoj plovidbi u Hrvatskoj bile su nakon 2. svjetskog rata dvije mlade Slovenke: Sava Kaluža i Jolanda Gruden. Obje su se školovala u Slovenskoj trgovačkoj pomorskoj akademiji u Žusterni kod Kopra. Tek osnovana prva slovenska pomorska škola prva je u bivšoj Jugoslaviji omogućila upis ženama u pomorska zanimanja. Sava se upisala 1946., a Jolanda 1947. godine.

*Sava i Jolanda u srednjoj
pomorskoj školi / Izvor:
Knjiga Nadje Terčon Sava i
Jolanda*

Prije toga, pomorska su zanimanja ženama bila nedostupna. Prema Uredbi o uređenju uslova rada na pomorskim brodovima Kraljevine Jugoslavije na brodu su se mogle zaposliti samo kao bolničarke i konobarice ženskim putnicama i to nakon navršanih 18 godina. Granična dob za zapošljavanje muškaraca na brodu bila je 14 godina.

Iako se u Slovensku trgovačku pomorsku akademiju u tom poslijeratnom razdoblju upisalo još nekoliko djevojaka, jedino su njih dvije maturirale i stekle nautičko obrazovanje – Sava 1949., a Jolanda 1950. godine. Kad su stupile na brod i obukle mornarske odore, naravno da su privlačile pažnju gdje god bi se pojavile, jer je to u o vrijeme bilo dotad bilo isključivo muško zanimanje u koje žene nisu imale pravo pristupa.

Već na prvoj školskoj plovidbi Jadranom na brodu „Viševica“ novine su bile pune njihovih fotografija. Gdje god bi brod pristao – bile su senzacija. Tako je bilo i nakon prvih vanjskih plovidbi i u svim svjetskim lukama. Kao članice posade broda »Hrvatska« koji je otplovio u Ameriku po prvu poslijeratnu pomoć UNRRA-e (Agencija Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu) Jugoslaviji u hrani, što su financirale SAD, predstavljene su u američkom dnevnom tisku i u brojnim revijama. I tamo su ih doživjeli kao „morsko čudo“.

*Sava (lijevo) i Jolanda na
brodu Viševica / Izvor: Knjiga
Nadje Terčon Sava i Jolanda*

Sava i Jolanda svojim su hrabrim odabirom zanimanja i obavljanjem teških i odgovornih pomorskih poslova prodrle u muški svijet „kruha sa sedam kora“. Prve su na našim brodovima njih dvije utirale taj put ženama koje će doći u desetljećima nakon njih, sve dok pred njih nije postavljena nesavladiva prepreka. Naime, državno-partijski i pomorski vrh komunističke Jugoslavije donio je uredbu o zabrani zapošljavanja žena na brodovima. S početkom 1953. godine obje su se morale iskrcati s brodova Jadrolinije (tadašnje Jugolinije) na kojima su plovile i nastaviti svoju “pomorsku karijeru” na suhom, u kancelarijama pomorskih agencijskih kompanija.

Njihovu pionirsku ulogu u pomorstvu u knjizi »Sava i Jolanda« objavljenoj 2020. godine dokumentirala je Nadja Terčon, kustosica Pomorskog muzeja »Sergej Mašera« iz Pirana. Za knjigu je koristila brojne osobne fotografije i dokumente, te arhivsku i muzejsku građu, u čemu je sudjelovao i Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja iz Rijeke. Uz knjigu je organizirana i izložba koju smo prošlog ljeta razgledali u Arheološkom muzeju u Zadru. I Sava i Jolanda su preminule 2014. godine, a s autoricom knjige su surađivale njihove kćeri – Savina kći Tamara Kaluža Pocecco i Jolandina Alida Mažer.

*Naslovnica knjige Nadje
Terčon "Sava i Jolanda"*

– Velike promjene u zapošljavanju žena na brodovima započele su sa svjetskim ratovima. Povjesničarka Marta Verginella kaže da zapošljavanje žena u muškim zanimanjima, pa tako i na brodovima, postaje češća praksa onda kad ponestane muške radne snage. Kad se stanje normalizira, žene gube te poslove. Razdoblje u kojem su se Sava i Jolanda školovale i plovile bilo je razdoblje poslije rata, kada se je nova država postavljala na noge. Žene su tada vjerovala da mogu raditi u tom tipično muškom zanimanju, da od toga mogu živjeti. Ipak, i dalje su bile izložene različitim nadzornicima koji su skrbili za čast djevojaka i žena i sprječavali im obrazovanje i zapošljavanje u muškim zanimanjima. Na brodovima je to bilo napravljeno tako da je muški pomorski vrh pripremio i proveo odluku – uredbu o zabrani zapošljavanja žena na brodovima – objasnila je povijesne okolnosti Nadja Terčon u intervjuu slovenskom Novom glasu.

Evo životopisa naših prvih brodskih časnica.

Pomorsko zanimanje – Savina vrata u svijet

Sava je rođena 1929. godine u Ilirskoj Bistrici, kao jedno od četvero djece obitelji Kaluža. Buduću da je u to vrijeme taj dio Slovenije bio pod Italijom, Sava je pohađala talijansku osnovnu školu i zatim gimnaziju u Postojni. Nakon Drugog svjetskog rata završila je i dva razreda slovenske gimnazije pa se 1946. godine upisala kao jedina studentica na Slovensku pomorsku trgovačku akademiju u Žusterni (Semedeli) kod Kopra, u rangu srednje pomorske škole. Sava je bila djevojka avanturističkog duha i životna želja joj je bila da putuje i vidi svijeta. Podsjeća to na priču o prvoj našoj ženi-mornaru, legendarnoj Sultaniji s Pelješca. Naravno, samo po motivu, jer ipak su to bila neka nova vremena u odnosu na žene, moru i plovidbi. Doba jedrenjaka je davno prošlo, pa je i posao brodskih časnika bio u skladu s modernim vremenima i uvjetima plovidbe, i nije se trebalo preoblačiti u mušku odjeću. No i mornarsko zanimanje i more je u svim tim životnim planovima samo predstavljalo slobodu i vrata u svijet.

Pomorska knjižica Save Kaluže

Kao brodska poručnica premještena u komercijalu

Sava je maturirala 1949. godine. U siječnju 1950. ukrcala se na brod »Titograd«, prvi novosagrađeni poslijeratni brod u Jugoslaviji. Bio je to brod s najmodernijom opremom i stambenim smještajem. Stoga su baš na taj brod ukrkali prvu školovanu ženu-pomorca. Sava Kaluža dvije je godine plovila kao kadetkinja na brodovima »Titograd« i »Hrvatska«, a 29. rujna 1951. godine je u Rijeci položila ispit za poručnicu te je potom bila premještena u komercijalu Jugolinije u Rijeci.

U prvih mah odluci o njenom ukrcaju na brod pridonijelo je i njeno ime. Sava je često bilo muško ime kod drugih naroda u Jugoslavije, pa tek kada se Sava pojavila na brodu, mnogi su zinuli od čuda, jer su tek tada shvatili da će imati posla sa ženom na

No, budući da je završila piransku pomorsku školu i znalački se prihvaćala svakog pa i teškog posla njezini muški kolege su ju ubrzo prihvatili brzo kao sebi ravnog člana posade.

Sava će kasnije izjaviti dr. Nadji Terčon, autorici knjige Sava i Jolanda da joj je posebice ostala u sjećanju prva plovidba brodom »Titograd«, i da joj je ta plovidba bila daleko najugodnija. Suradnici su je lijepo primili, a na salveti su joj napisali **DOBRODOŠLA**, i nijednom riječi ili postupkom nisu dopustili da se osjeća manje vrijednom jer je žena.

Sava je kazala da se nakon uredbe o zabrani plovidbe za žene potužila Izvršnom Vijeću Jugoslavije i da je čak pisala Titovoj ženi Jovanki Broz, ali to, naravno, nije imalo nikakvih rezultata. Uostalom, demagoški stav Komunističke partije na čelu Jugoslavije bio je vidljiv već iz činjenice da je žena mogla biti ratnica-partizanka, ali ne i profesionalna vojnkinja, a kamo li imati čin u jugoslavenskoj vojsci. Ravnopravnost spolova bila je samo floskula u papirnatoy ideologiji bez vrijednosti.

Ipak ponovo na brodu, ali kao – domaćica

Duboko razočarana, Sava se zaposlila u komercijali riječke Jugolinije. Kraće vrijeme radila je i u Beču, u Österreichische Seefrachtkontor, agenciji za pomorsku špediciju. Godine 1957. prelazi u Splošnu plovbu Piran na odjelu Obalna plovidba.

Ipak se ponovo vratila na brod. Kao časnica i zapovjednica plovila je na brodovima »Pinko Tomažič« i »Lubnik«, koji su plovili samo uz tada već slovensku obalu. Nikada nije polagala kapetanski ispit, iako je to željela. Ali u vrijeme kada je bila zapovjednica na brodovima »Pinko Tomažič« i »Lubnik«, ljudi su uvijek o njoj govorili kao o prvoj slovenskoj kapetanici.

Krajem kolovoza 1961. u Rijeci se ukrcala na teretno-putnički brod Splošne plovbe Piran – „Bled“, koji je plovio na liniji Jadran – Sjeverna Amerika, no na tom brodu nije obavljala službu poručnice duge plovidbe, već je bila zaposlena kao bijelo osoblje, purser, brodska domaćica, brodska povjerenica koja je odgovorna za ono što nije plovidba – za rukovanje novcem, za cjelokupnu administraciju i opskrbu, za stjuarde, kuhare i konobare.

Bila je to i posljednja plovidba Save Kaluže u svojstvu člana posade. U Splošnoj plovbi nastavila je radila u komercijali kao referent za putničku službu sve do svoje mirovine koju je zatražila nakon 40 godina radnog staža. Sava Kaluža je među suradnicima, mještanima i prijateljima i u slovenskoj pomorskoj javnosti važila za legendu slovenskih žena pomoraca, sve do smrti, 2014. godine.

Pomorski put Jolande Gruden

Jolanda Gruden je rođena je 1930. godine u Nabrežini, slovensko-talijanskom graničnom pojasu kod Trsta. Pohađala je pet razreda talijanske osnovne škole, isprva u Nabrežini do 1941. godine, potom još dvije godine talijanske gimnazije u Trstu. Školovanje je nakon kapitulacije Italije napustila i nastavila tek nakon rata, 1946. godine. Godine 1944. i 1945. u NOB-u je bila obavještajka za obavještajni centar IX. korpusa. Nakon rata završila je gimnaziju, a potom, u listopadu 1947. godine upisala Slovensku pomorsku trgovačku akademiju, koju je završila 1950. godine.

Pomorska knjižica Save Kaluže

Uredbom skinuta s broda

Kao pripravnica poručnice duge plovidbe ukrcala se na brod »Hrvatska«, koji je plovio u sjevernu Ameriku, te sa Savom Kalužom sudjelovala prilikom ukrcavanja prve američke pomoći, koju je brod »Hrvatska« dopremio u Jugoslaviju. Na tom je brodu službovala do kolovoza 1951. godine, kada se ukrcala na brod »Bosna«. Na »Bosni« je plovila devet mjeseci. U svibnju 1952. godine otišla je na zasluženi odmor, a od kolovoza do prosinca 1952. godine plovila je na brodu »Titograd«. U svojem plovidbenom stažu devet je puta preplovila Atlantik i posjetila većinu europskih, sredozemnih i sjevernoameričkih luka. Poručnički ispit položila je 1953. godine u Kotoru. Početkom 1953. godine stupila je na snagu uredba o zabrani zanimanja žena-pomoraca, vratila se kući u Nabrežinu. U ožujku 1953. godine zaposlila se u Pomorskoj agenciji Mediteranea u Trstu. Kasnije je radila za poduzeće Splošna plovba Koper i za agenciju Kvarner iz Umaga. U toj je agenciji bila zaposlena do 15. siječnja 1956. godine.

Na brod samo kao putnica i supruga kapetana

Posao je napustila nakon udaje za kapetana duge plovidbe Srećka Mažera, pomorca iz Kostrene, kojeg je upoznala prilikom plovidbe na brodu »Titograd«. Nakon vjenčanja Jolanda je prvih nekoliko godina, s kćerima, živjela kod suprugove majke u Kostreni, a kasnije je sa suprugom izgradila svoj dom u Rijeci. Na brodove je odlazila još samo povremeno, kao putnica i supruga kapetana.

S obitelji u rodnoj Nabrežini ostala je vrlo bliska. Iako se nakon vjenčanja posvetila obiteljskom životu, nikad nije prekinula veze s kolegama iz razreda s Pomorske trgovačke akademije. Prisustvovala je organiziranim obljetnicama mature i svim ostalim događanjima, tijekom kojih je uspjela oživiti uspomenu na vrijeme koje joj je obilježilo život. Preminula je 2014. godine, a pokopana je uz supruga, u Kostreni.

Ovaj tekst je dio projekta ‘Žena na brodu: od prokletnice do legendarne kapetanice’, a objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije u sklopu projekta poticanja kvalitetnog novinarstva.

Pročitajte i druge tekstove u serijalu:

ŽENA NA BRODU: Od zlokobnice kojoj nije mjesto na brodu do gusarske kapetanice

Marija Grčić Sultanija, prva hrvatska žena-mornar plovila je odjevena kao muškarac

Renata Horvat, prva Hrvatica i pripadnica slavenskoga roda i naroda koja je sportskom jedrilicom kao mornar oplovila svijet

ALENKA ALUJEVIĆ: Supruga, majka, domaćica, regatna jedriličarka i osebujna charter skiperica

Ariana Percan, profesionalna ribarica iz Raklja: “Bavit ću se ribolovom sve dok ima ribe”